Dood hout en afstervende bomen

Dood hout in het bos is noodzakelijk voor een gezond en soortenrijk bos. Voor vele bosorganismen is dood hout van levensbelang: ze zijn er voor hun voortbestaan afhankelijk van. Naar schatting 20 % van alle soorten in het bos zijn rechtstreeks afhankelijk van dood hout, als voedingsbron of als nest- of schuilplaats. Denk hierbij aan de specht, het vliegend hert, vleermuizen,... maar ook ontelbare insecten- en paddenstoelensoorten. Nog eens 20 tot 30% soorten leven onrechtstreeks van dood hout (bijvoorbeeld insecteneters die houtkevers eten).
Afgebroken dood hout brengt bovendien heel wat voedingsstoffen in je bos voor de levende bomen en planten. De slagzin 'dood hout brengt leven in het bos' klopt als een bus!

Henri-Joe Dieryck[1], privé-bosbeheerder en zaakvoerder van Groene Aap bvba | Marlies Vanlerberghe, VBV

Dood hout en beheer

Het aandeel dood hout verhogen kost geen werk. Integendeel: laat snoeihout liggen, laat hier en daar een dode boom staan en laat het verwijderen van wegkwijnende bomen die geen concurrentie betekenen voor potentiële toekomstbomen tijdens de dunningen achterwege (=hoogdunning). Wil je nog een stap verder gaan, dan kun je ook actief het aandeel dood hout in je bos verhogen door ringen, vellen of omlieren.

Het komt er vooral op aan een continue aanvoer van dood hout te creëren, en bij voorkeur een grote verscheidenheid aan houtfracties in ruimte en tijd. Zo is voor geleedpotigen en paddenstoelen loofhout belangrijk, voor mossen juist ook naaldhout. Voor veel algemene soorten onder de paddenstoelen en geleedpotigen is dun hout relatief interessant, voor mossen doorgaans niet. Ook een combinatie van staand en liggend dood hout is aan te bevelen. Staand dood hout is relatief warm en droog, liggend dood hout nat en koud, waardoor de kolonisatie totaal verschillend verloopt. Het is ook belangrijk om bijzondere aandacht te hebben voor dik dood hout. Deze houtfractie biedt een unieke habitat in de vorm van holtes, specifieke schimmels en stabiliteit en is zeer zeldzaam in onze bossen!

Volgens de criteria voor duurzaam bosbeheer dient een bosbeheerder te streven naar een aandeel dood hout van 4% van het totale bestandsvolume.

Dood hout brengt leven in het bos, maar vooral warmte in de kachel?

Dood hout dat een tijdje in het bos ligt, wordt vochtig en is aangetast door talrijke schimmels. Bij de verbranding komen aanzienlijk meer dioxines vrij dan bij vers gezaagd hout dat een tijdje gedroogd wordt. Dood hout dat al langer in het bos ligt heeft ook een lagere brandwaarde (°C/m^3 hout of joule/kg hout).
Dood hout in je bos laten betekent echter helemaal niet dat je geen brandhout meer uit je bos kunt halen. Integendeel, een dunning in functie van de toekomstbomen in je bos bijvoorbeeld levert je uitstekend brandhout op. Deze dunningsproducten zullen je veel meer opbrengen dan het verzagen en afvoeren van kleine afgestorven en kwijnende bomen uit de onder- en nevenetage. Hiervoor staat de hoge tijdskost immers niet in verhouding tot de lage prijzen en de kwaliteit van dit pulp- en brandhout. Bovendien verbetert het wegnemen van dit dode hout de kwaliteit van de andere bomen niet. Het is trouwens ook veel gemakkelijker om levende (loof)bomen te klieven.

Zijn dode bomen gevaarlijk voor het bos?

Neen! Kwijnende of afgestorven bomen uit de nevenetage of onderetage zijn geen concurrenten voor waardevolle bomen. Ook geruchten dat dode bomen broeinesten

zijn van schadelijke schimmels en insecten zijn niet relevant. Echte epidemieën zijn uiterst zeldzaam in Vlaanderen en bovendien vallen de meeste zwakteparasieten bijna nooit gezonde levende bomen aan! De beste remedie tegen eventuele epidemieën is een zo gevarieerd mogelijk, gemengd bos met daarin een natuurlijk aandeel dood hout.

Dit artikel werd ondersteund door het NME-project 'privé-bos-eigenaars en attitudes ten opzichte van duurzaam bosbeheer'.

Met steun van de Vlaamse overheid

Een privé-boseigenaar over... het belang van oude afstervende bomen in het bos

Naast de algemene aspecten rond dood hout wil ik de aandacht vestigen op het grote belang van 'natuurlijk afstervende bomen' in onze bossen. Ik bedoel hier niet mee dat men geen bomen meer zou mogen kappen. Integendeel: houtproductie moet mogelijk blijven, fytosanitaire ingrepen kunnen een noodzaak zijn en de veiligheid van mensen en gebouwen moeten ten alle tijden gegarandeerd kunnen worden. Wat ik wel bedoel is dat men niet alle afstervende bomen per definitie hoort te kappen.

In het familiedomein 'Duinoord', beheerd door Joe Dieryck, vinden we deze indrukwekkende afstervende boom. Eén van de vele zwammensoort op deze boom werd tot hiertoe nog niet in de Kempen waargenomen. Deze Pruikzwam (Hericium erinaceus) wordt in Vlaanderen als 'bedreigd' beschouwd volgens de Rode Lijst.

Afstervende bomen vormen zeer specifieke niches met een heel hoog aantal gradiënten. Ze bieden bijgevolg een reeks van verschillende leefmilieus, die aan verschillende organismegroepen op verschillende momenten in de levenscyclus de nodige stoffen bieden om te overleven.
Door het feit dat deze bomen stervende zijn, scheppen ze ook unieke mogelijkheden op vlak van natuurlijke verjonging. Een afstervende boom zal vaak meer zaad produceren in zijn laatste jaren. Hij wordt hiertoe gestimuleerd door zijn overlevingsdrang, of eerder gezegd door de overlevingsdrang van de populatie. Het zaad dat op de grond terecht komt kan gebruik maken van de ontstane open plek in het bosdak (door de ijle bladstand van afstervende bomen).
Jaar na jaar zal de verjonging meer en meer voeding en water uit de bodem kunnen halen, doordat het verbruik van de oudere afstervende boom vermindert. In een situatie waarbij een volwassen boom vitaal is, zijn jonge boompjes met hun klein wortelstelsel niet opgewassen tegen de zuigkracht en opnamecapaciteit van de volwassen boom met zijn volledig ontwikkeld wortelstelsel, noch tegen de schaduw die de olwassen boom vormt met zijn kroon. Bij een afstervende boom kunnen de jongere bomen gebruik maken van de vrijgekomen ruimte. Ze profiteren ook van de voedingsstoffen afgegeven door houtafbrekende parasieten die met de regen in de bodem inspoelen. Op deze manier neemt het aanbod voedingsstoffen toe naarmate de jonge bomen een groeiende nood hebben aan deze voedingsstoffen.

Bovendien kan een afstervende boom nog jaren een prachtig zicht bieden, met indrukwekkende structuren en verschijnselen. Ze kan ook de bosbeheerder rechtstreeks voordelen bieden. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan een lekkere omelet met oesterzwammen, vers geplukt op een afstervende beuk.

Het is bijgevolg mijn mening dat we als bos- of boombeheerder vaker afstervende bomen zouden moeten laten staan (voor zover de specifieke situatie dit mogelijk maakt). Op vlak van productie en opbrengst zijn deze bomen 'toch' niet interessant. Hun marktwaarde is zeer laag of zelfs nihil. Het brandhout dat eruit gewonnen kan worden is van mindere kwaliteit dan bij vitale bomen die men om welke reden dan ook (bv. bij hoogdunning) – dient te verwijderen. Je 'verliest' dan wel het brandhout, maar je hebt er ook geen kosten aan (werk, brandstof, olie, ...) en voor onze bossen, dieren en planten biedt het zeer interessante en aparte mogelijkheden.

Wie weet hebt u in uw achtertuin een afstervende boom die geen risico vormt voor de omgeving en waar u nog enkele jaren van kunt genieten als 'relict' of 'nature morte'...?